

Téma:

CIZINEC JAKO NAŠINEC

Vážené kolegyně a kolegové,

dostává se Vám do rukou v pořadí již druhá odborná příloha našeho občasníku Zprávy charity, která je tentokrát věnována fenoménu migrace. Vstupujeme tak do nesmírně dynamické a nejednoznačné oblasti, která v sobě skrývá jen velmi obtížně předvídatelné důsledky pro budoucí vývoj (post)moderní společnosti.

Rozsah přílohy nám nedovoluje pokrýt toto mnohohrstevnaté téma ve všech jeho rozměrech a my stojíme před otázkou, jak jej smysluplně zredukovat tak, aby bylo co nejvíce relevantní směrem k charitní práci a jejímu poslání. Základním tématem, již se tato esej zabývá je tázání po „správném“ charitním postoji vůči fenoménu moderní migrace a z toho vyplývající důsledky pro podobu poskytování charitních služeb klientům – cizincům.

Před vlastním rozkladem tématu je nejprve zapotřebí nastínit kontext, ve němž se budeme pohybovat. Základní obrysy tohoto kontextu jsou dány předpokladem, že přestože počet migrujících osob není v zásadě odlišný od jiných období modernity, došlo ke změně povahy těchto migrací a ke změně jejich vnímání moderními společnostmi (Baršová 2005:7).

Jak vnímá migraci západní Evropa?

V některých zemích západní Evropy dochází v posledních letech k významným posunům dosavadního vnímání migrace. Zatímco poválečné období bylo charakteristické optimismem spojeným s příchodem cizinců (především pracovních migrantů) a vnímány byly především přínosy cizinců při budování společnosti blahobytu, poslední desetiletí je ve znamení spíše kritických hlasů. Do popředí společenské diskuse se stále více dostávají témata spojená s imigrací a integrací cizinců, která jsou majoritními společnostmi vnímány a označovány jako problematické. Dochází k formulování nových pohledů na oblast migrace, které kladou nové otázky související s bezpečností, ekonomickými dopady, otázky, které jsou kladeny v souvislosti s pojmáním hodnot a konstitutivních prvků hostitelské společnosti.

Lze očekávat, že tyto nové pohledy budou dříve či později demonstrovány i v reálných politických souvislostech, jak tomu napovídají posuny politických reprezentací v některých státech Evropské unie směrem k politickým stranám, u nichž kritika imigrace představuje výraznou část jejich programu (Rakousko, Švédsko, Nizozemsko). Podobné posuny lze v poslední době pozorovat například i ve volbě témat a výsledcích referend ve Švýcarsku, či ve vyjádřeních některých politických představitelů.¹⁾

Poslání Charity

V takto proměnlivém společenském prostředí se potom samozřejmě pohybuje i Charita Česká republika, která je významným poskytovatelem sociálních služeb, jejichž cílovou skupinou jsou cizinci, přistěhovalci a/nebo uprchlíci. Charakter těchto služeb, způsob jakým budou poskytovány, jejich cíle a průběh musí na straně jedné reflektovat očekávání a požadavky společnosti v níž jsou poskytovány a na straně druhé potom samozřejmě musí vycházet z charitního poslání, ze způsobu, jakým charita rozumí, či vykládá svou vlastní povahu.

Vlastní charitní dokumenty upravují vztah k oblasti cizinectví pouze velmi obecně. Z platných textů Charity Česká republika lze vyvozovat, že pomoc cizincům je chápána jako jedna z forem naplňování poslání Charity Česká republika ²⁾, kterým „je pomoc bližním v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství.“ (srov. Informace na webu DCH Litoměřice: <http://dchltm.cz>).

Podrobněji otázku poslání organizace Charita Česká republika potom rozpracovává Kodex Charity Česká republika, schválený Českou biskupskou konferencí v roce 2009 (dále jen Kodex). Kodex při formulaci charitního poslání zdůrazňuje pojmy „dobro“, „spravedlnost“, „naděje“ a „láska“ a za nejvlastnější cíl charitních služeb označuje „ochranu člověka v jeho důstojnosti od početí až po přirozenou smrt.“

Tam, kde se člověk ocitá v různorodých situacích ohrožení nebo nouze, jsou pracovníci Charity zavázáni poskytovat mu účinnou pomoc a zároveň podněcovat jeho samostatnost a schopnosti svépomoci.“ (ČBK 2009: 2). I v rámci kodexu je zdůrazněna povinnost poskytovat služby „lidem v ohrožení nebo nouzi bez ohledu na jejich věk, pohlaví, politické smýšlení, rodinné uspořádání, zdravotní stav, sexuální orientaci, sociální a ekonomickou situaci a postavení, jejich příslušnost k etnické nebo národnostní menšině, víře, náboženství a kultuře.“ (ČBK 2009: 3). Formulaci „bez ohledu na .....“ nelze interpretovat tak, že při poskytování služeb se nemá brát v potaz původ člověka, kulturní prostředí, ze kterého pochází apod. Docházelo by tím pravděpodobně k rozporu s požadavky na individualizaci přístupu k uživatelům ³⁾ daných jinými normami, které upravují poskytování sociálních (a tedy i většiny charitních) služeb. Smyslem ustanovení je jednoznačně předejít tomu, aby charitní služby nebyly z uvedených důvodů odpírány lidem v nouzi - aby tedy například skutečnost, že potřebný člověk je určitého vyznání neznamenal, že se mu nedostane charitní pomoci.⁴⁾ Kromě naplňování charitního poslání prostřednictvím přímé služby potom Kodex zavazuje Charitu Česká republika, aby usilovala „o spravedlivější podmínky ve společnosti“ (ČBK 2009: 2). Předpokládá tedy, že charitní poslání je naplňováno i skrze veřejnou

angažovanost, skrze zaujímání stanovisek ke společenským a/nebo etickým otázkám apod., přičemž migrace, cizinectví, mezikulturní a mezináboženský dialog bezesporu k takto zásadním tématům patří. Z pověření svého zřizovatele – katolické církve je „charitní služba založena ..... na křesťanském pojetí etických hodnot, zakotvených v Písmu svatém a v dokumentech sociálního učení katolické církve.“ (ČBK 2009: 3) Pro formulaci charitních východisek k migračním výzvám je tudíž podstatný právě postoj katolické církve, jemuž se budeme věnovat níže.

Postoj katolické církve

V rámci učení katolické církve, je fenomén migrace považován za rozpoznané znamení času.⁵⁾ Pojem znamení času se potom vztahuje k II. vatikánskému koncilu, který uložil církvi „neustále zkoumat znamení doby a vykládat je ve světle evangelia, aby mohla způsobem každé generaci přiměřeným odpovídat na věčné otázky, které si lidé kladou: jaký je smysl přítomného a budoucího života a jaký je jejich vzájemný vztah.“ (Gaudium et spes 1965: 4).

Z toho vyplývá, že migraci, cizince a/nebo cizinectví lze v tomto smyslu nahlížet právě skrze perspektivu smyslu a vztahu přítomného a budoucího života. Otázky, které je možné si v této souvislosti klást se potom táží po významu migrace, je možné pátrat po skrytých sděleních, která nám cizinci přinášejí.

Katolická církev přináší křesťanské poselství o lidských dějinách, jako o dějinách spásy, přičemž migrace je tématem prolínajícím se těmito dějinami, jako symbol geografické neukotvenosti člověka. „V cizinci nevidí křesťan pouze bližního, ale tvář samotného Krista, který se narodil v jeslích a prchnul do Egypta, kde byl cizincem, shrnujíc a opakuje v Jeho vlastním životě základní zkušenost Jeho lidu (cf. Mt 2:13ff)“⁶⁾ „Stejně tak Marie, Matka Ježíšova může být nahlížena jako žijící symbol ženy emigrantky. Porodila svého Syna daleko od domova (cf. Lk 2:1-7) a byla donucena uprchnout do Egypta (cf. Mt 2:13-14)“⁷⁾

V křesťanském chápání není stav cizinectví, pouze prožívanou životní situací konkrétního člověka – cizince. Cizinectví je zároveň hlubokým symbolem obecného lidského údělu a povolání „následovat Krista, kráčet vedle Něj a být ve světě v neustálém pohybu, protože zde nemáme trvalý domov, nýbrž vyhlížíme město, které přijde (Heb 13:14). Věřící je stále „pároikos“, dočasný obyvatel, host v jakémkoliv místě (cf. 1Pt 1:1; 2:11; Jn 17:14-16). To znamená, že pro křesťany není tolik důležité, v jakém místě ve smyslu geografickém žijí.“⁸⁾ Takto chápáné bytí ve světě, charakterizované nestálostí a především dočasností, v podstatě ruší cizinectví jako relaci, jako vztah. Cizinectví je v tomto pojetí nezrušitelným, nepřekročitelným atributem každého jednoho lidského

života. V křesťanském pojetí není cizinctví vázáno na etnickou, občanskou, kulturní, či teritoriální odlišnost - v takovém pojetí jsme všichni „cizinci“ na tomto světě.

Setkání s „cizincem“ v klasickém chápání potom pro člověka znamená především zpochybnění vlastní přirozené touhy po (nejen) geografické ukotvenosti. Taková setkání potom neustále narušují cyklický charakter našeho pobývání, konfrontace s novým, neznámým nás nutí vystupovat z pohybu v kruhu a vnáší do našeho života prvek vývoje, dynamiky, neočekávatelnosti. To je pochopitelně vnímáno jako nepříjemné, jako ohrožující, na druhou stranu nás toto setkání přivádí k pravdivějšímu pohledu na realitu našeho pobývání.

Křesťanské pojetí vs. moderní společnost

Moderní společnosti, podle Baršové, charakterizuje ve vztahu k migraci dilema, v němž státy rozhodují mezi partikularistickými a exkluzivními přístupy k migraci, které akcentují zájmy vlastních občanů na straně jedné a universalistickými a inkluzivními přístupy zdůrazňujícími obecnou platnost práv člověka nezávislou na občanské příslušnosti (Baršová 2005: 19). Pozice katolické církve v tomto dilematu se jednoznačně blíží universalistickému pólu, protože katolická církev chápe cizinctví právě jako „*viditelné znamení a účinné připomenutí universality jako konstitutivního prvku katolické církve*“⁽⁹⁾

Druhým podstatným rysem křesťanského pojetí fenoménu migrace je, že na něj není nahlíženo z perspektivy pragmatické, ale z roviny etické. Základní otázkou zde není za jakých okolností je pro nás imigrace výhodná, užitečná, přínosná apod., ale spíše co je v souvislosti s migrací dobré, správné, či spravedlivé. Otázkou ve vztahu ke konkrétnímu cizinci není primárně jak je užitečný, či prospěšný pro ekonomiku a její rozvoj, zda je, či není „bezpečnostní hrozbou“, ale spíše, jaké má jednání ve vztahu ke konkrétnímu člověku – cizinci je správné, Dobré. Takový postoj je primárně ukotven ve víře v existenci Dobra, které je platné absolutně, nezávisle na vůli člověka. Takový postoj je v první řadě idealistický a teprve v druhé řadě racionální.

To samozřejmě neznamená, že je zde kladen požadavek iracionality při interpretaci světa. Spíše tento princip chápeme jako pokorné přijetí vlastní nedokonalosti, v níž nikdo není schopen dohlédnout do všech konců. Rozhodnutí, které se v dané chvíli zdá být navýsost pragmatické se může v dlouhodobém horizontu stát rozhodnutím, přinášejícím jen utrpení. Člověku, který si připustí tuto svou omezenost horizontem, potom nezbyvá než přijmout víru, že určité konání, či rozhodování je dobré, či správné. Atributem křesťanství je potom víra, že určení Dobra, či Zla není založeno v lidském rozhodnutí, nýbrž v Božím úradku.

Pokud touto optikou nahlédneme například období v němž v důsledku ekonomické krize docházelo k masivnímu tlaku na ukončování pobytu cizinců, lze konstatovat, že tento tlak, příznivě přijímaný hostitelskou společností, je jistě v daném momentě pragmatický, užitečný. Otázkou však zůstává, zda je Dobry – spravedlivý.

Takové chápání se ovšem stále více dostává do opozice jak vůči současným politickým trendům evropských zemí, které jsou charakterizovány narůstající skepsí vůči účinnosti dosavadních integračních politik, tak i vůči převládajícím společenským postojům vůči imigraci. Spíše negativní vnímání migrace a tendenci odmítat cizince vykazují i postoje české společnosti. Například „Gabal (1999: 77–78) mluví o tom, že v ČR jde o „silný odmítavý postoj k otevírání společnosti vůči cizincům a migraci“ a „krajně problematické“ vnímání soužití s Romy, kteří „představují (...) ty nejčistší cizince“. Tentýž autor ve svém reprezentativním výzkumu z roku 2004 (Gabal 2004: 22–23) s odkazem na své starší výzkumy z let 1994 a 1996 konstatuje, že i přes mírný vzrůst těch, kteří vnímají příchod cizinců pozitivně, je česká společnost nadále „relativně uzavřená vůči příchodu a usidlování cizinců“ (Havlík, 2007: 2). Podobné výsledky potvrzuje výzkum CVVM, podle něhož „mezi občany stále převažuje mínění, že lidé jiných národností, kteří sem přišli v

posledních letech, představují problém v rámci celé ČR (58 %), nad názorem opačným (30 %).“ (CVVM 2008: 3).

Kodex Charity ČR vs. veřejné mínění

Charitní poslání zdá se, bude v oblasti migrací stále více konfrontováno s tlakem veřejného mínění, vůči němuž bude z titulu svého poslání v opozici. Jsme přesvědčeni, že je naší povinností veřejně a otevřeně deklarovat své přihlášení se k charitním hodnotám, byť se to může jevit jako neúčinné, či nepraktické a důsledkem může být omezení přístupu například k prostředkům na charitní činnost. Kodex charity Česká republika je v tomto požadavku poměrně radikální a důsledný. Zásadu společenského dobra jehož naplňování je předpoklad pro naplňování hodnot Charity definuje jako „souhrn podmínek života společnosti, za kterých se mohou jednotlivci i sociální skupiny rozvíjet. Sociální nauka katolické církve tvrdí, že každý člověk, aniž by byl někdo zvýhodňován nebo vylučován, musí mít možnost/právo dosáhnout všeho, co potřebuje ke svému rozvoji a naplnění (vzdělání, bezpečí, zdravotní péči, prostředky nutné k životu atd.; alespoň v základním rozsahu), a také že všem je uložena povinnost nasadit se za práva druhých. V důsledku této zásady jakékoliv ekonomické, sociální, politické či kulturní struktury, které brání prosazování spravedlnosti je třeba považovat za

hříšné.“ (ČBK 2009: 4). Stojí za povšimnutí, že i v Kodexu je přítomen onen univerzalistický duch, který nedělí lidské bytosti na „cizince“ a „ne-cizince“. Dovedeno do důsledku, lze dle našeho názoru, v souladu s tímto ustanovením Kodexu radikálně kritizovat právě ty struktury společnosti, které omezují přístup lidských bytostí k prostředkům naplňování vlastního rozvoje na základě popření univerzality lidství, na základě toho, že je někdo někým označen jako cizinec. Podobně jako v jiných dokumentech katolické církve i v Kodexu lze nacházet dekonstrukci institutu cizince (viz výše).

Charitní prostředí

Kromě dialogu s veřejností, která pochopitelně nemusí přijímat hodnoty, na nichž Charita staví legitimitu svého působení, se ovšem jeví, že paradoxně bude třeba tyto hodnoty diskutovat i obhajovat i dovnitř organizace. I v charitním prostředí se lze (přirozeně) setkat s názory a postoji, které jsou charakteristické odmítavým, až nenávisným přístupem k cizincům. Za povšimnutí stojí, že cílem takových reakcí nebývají jen imigranti, ale výrazně širší skupina lidí. Zatímco „tradiční“ příjemci charitních služeb jako jsou senioři, lidé s postižením, či děti bývají obecně akceptováni a vnímáni nekonfliktně, existuje jakási skupina „kontroverzních“ charitních klientů a klientek. V této skupině se vedle sebe v rámci různých charitních diskusí objevují lidé, kteří jsou závislí na návykových látkách,

Romové, ženy, které se žijí prostitucí a .... „cizinci“. U takto nesourodé skupiny se jen obtížně hledá objektivně zachytitelný společný rys – spíše se jedná o typický případ tzv. „labellingu“, kdy máme tendenci kategorizovat lidi nikoliv na základě jejich osobních a jedinečných vlastností, ale píše na základě našich vlastních předpokladů a/nebo projekcí. Jediným společným znakem v případě „skupiny kontroverzních klientů“ je pak odlišnost daná fyziognomií, chováním či životním stylem.

Není možné se v rámci této úvahy zabývat hlubší interpretací tohoto jevu. Považujeme však za důležité tento jev označit a zároveň konstatovat, že uvedené postoje a názory nemají oporu v charitním poslání, jak jej definují relevantní dokumenty. Podobně jako ve vztahu k ne-charitní veřejnosti to samozřejmě vyvolává potřebu opět hledat argumenty, které přesvědčivě obhajují povinnost Charity poskytovat pomoc i těm, kteří si jí „nezaslouží“, poskytovat pomoc i v případech, kdy jejím výsledkem není hmatatelný „společenský přínos“, kdy pomoc nemá uchopitelný výsledek, kdy pomoc, jak věříme, je „jen“ Dobrá sama o sobě.

Protože smyslem Kodexu je zejména umožnit a usnadnit dobrovolným i placeným pracovníkům Charity ČR „*identifikaci s posláním Charity, jejími zásadami a hodnotami, a zároveň poskytnout*

základní kritéria, podle kterých se mají orientovat při své práci.“ (ČBK 2009: 1), je tento dokument vedle dalších relevantních dokumentů katolické církve významným zdrojem argumentů pro vnitrocharitní diskusi týkající se imigrace.

Kodex ovšem není nástrojem prosazování ideologie, ale spíše nástrojem podporujícím formaci charitního prostředí a představuje především „ideál účasti každého jednotlivce na jejím (charitním) díle a ideál její (charitní) činnosti jako instituce.“ (ČBK 2009: 1).

Závěrem této úvahy bychom rádi vyjádřili přání, že i tento nedokonalý text může podnítit doplňující, či polemické reakce, které nás alespoň nepatrně přiblíží k tomuto ideálu.

*Bc. Roman Striženec
sociální pracovník
Diecézní charita Litoměřice*

Použitá literatura:

BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005*

JORDAN, B., DŮVAL, F.: *Migration. The Boundaries of Equality and Justice, Polity, Cambridge 2003*

in: BARŠOVÁ, A., BARŠA, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát, Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005*

Dokumenty:

Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě GAUDIUM ET SPES, Řím 1965, dostupné na:
http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění: Postoje české veřejnosti k cizincům, Sociologický ústav AV ČR, 2008, dostupné na:
http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100779s_ov80429.pdf

Kodex charity Česká republika, Česká biskupská konference, Praha 2009, dostupné na:
<http://www.dchltm.cz/file/eticky-kodex.pdf>

Odkazy v textu:

- 1) Např. výroky německé kancléřky A. Merkelové, dostupné na:
(<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/214281-multikulturalismus-absolutne-selhal-prohlasila-merkelova.html>)
- 2) *“Jednou z oblastí, v níž Charita naplňuje své poslání, je pomoc cizincům na území České republiky, kteří se ocitli v obtížné životní situaci.”*
(<http://www.charita.cz/article.asp?nArticleID=1191&nDepartmentID=183&nLanguageID=1>)
- 3) Např. vyhláška 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách – Standard 1a), 1b), 3b), 4c), 5
- 4) Takto jednoznačnou interpretaci na druhou stranu oslabuje odkaz Kodexu na (Gal 6,10) a příslušné znění citace tohoto verše
- 5) srov. Poselství Svatého Otce Benedikta XVI. k XCII. Světovému dni migrantů a uprchlíků, dostupné na: <http://tisk.cirkev.cz/res/data/004/000549.pdf?seek=5>
- 6) PONTIFICAL COUNCIL FOR THE PASTORAL CARE OF MIGRANTS AND ITINERANT PEOPLE: Erga migrantes caritas Christi, Vatican City 2004: 15
- 7) Tamtéž
- 8) Tamtéž: 16
- 9) PONTIFICAL COUNCIL FOR THE PASTORAL CARE OF MIGRANTS AND ITINERANT PEOPLE: Erga migrantes caritas Christi, Vatican City 2004: 16